

KRIZA DJETINJSTVA I ZAVIČAJNOSTI: KAZALIŠTE KAO ČUVAR DJETINJSTVA

mr. Marija Tudor

Gradsko kazalište lutaka Split

marija.tudor@gmail.com

Sažetak

Kazalište za djecu je prostor stvaralaštva posvećenog djetetu, odnosno djetinjstvu. Kazalište je ujedno i prostor koji njeguje zavičajnost kroz autore, jezik, teme i motive. Djetinjstvo i zavičajnost ponekad se susreću u dramskom tekstu, odnosno u predstavi, ali mnogo rjeđe nego što bi kazalište i njegova publika željeli, prvenstveno jer je zavičaj slabo prisutan u stvaralaštvu suvremenih domaćih dramskih autora. I zato možemo ustvrditi da u kazalištu za djecu postoji kriza zavičajnosti, ali ne i kriza djetinjstva. Ona nesumnjivo postoji u društvu i kazalište je osjeća, ali njegova je zadaća da joj se odupre i ostane prostor nesputane mašte i inspirativne (su)igre, čuvar djetinjstva.

Suočeno s nedostatkom suvremenih dramskih tekstova za dječje kazalište, Gradsko kazalište lutaka Split utemeljilo je 2008. godine *Festival hrvatske drame za djecu „Mali Marulić“* te *Natječaj za najbolji dramski tekst za lutkarsko kazalište i kazalište za djecu*, kao njegov integralni dio. Festivalom se željelo potaknuti kazališta da postavljaju tekstove domaćih autora, a natječajem motivirati pisce da pišu za djecu. Šire, namjera je bila osuvremeniti dramsku književnost i kazališnu produkciju za djecu tekstovima koji se bave svijetom i problemima s kojima djeca danas žive. Podrazumijevalo se i da će mnogi od novih tekstova njegovati zavičajnost kroz jezična obilježja, motive, mjesta radnje i krajolike, ili kroz običaje, elemente baštine i tradicije.

Od 2008. godine, pa zaključno sa zadnjim Natječajem 2016., za nagradu je prijavljeno više od 200 tekstova, od kojih je 21 i nagrađen, a izdana su i dva zbornika. Autori nagrađenih tekstova bavili su se raznovrsnim temama i motivima, obradili su široku lepezu problema i izazova s kojima se susreću djeca današnjice, ali i neka univerzalna pitanja i izazove djetinjstva. Tekstovi stilom variraju od realističnih do onih koji se poigravaju fantastičnim elementima ili su pak, raskošno bajkoviti.

U godinama koje su uslijedile mnogi su od njih uspješno inscenirani ili producirani u formi radio-igre. Time je ovaj Natječaj ostvario glavni cilj i nastavlja ga ostvarivati i dalje. Međutim, uočljivo je da, osim nekoliko iznimki, većina tekstova nije zavičajno određena jezikom ili mjestom radnje, niti primarno motivirana željom za osvješćivanjem zavičajnog identiteta.

To ne iznenađuje, jer se suvremeno kazalište za djecu odmiče od didaktike i svoje, ranije izuzetno naglašene, uloge u nastavku školovanja djece drugim sredstvima. Ono

je umjetnost i kao takvo spremno prelazi granice, izaziva gledatelja, propituje tabue i dokazuje da su djeca otvorena za istraživačko, apstraktno i egzistencijalno. Prijavljeni tekstovi prate te kazališne tendencije.

Bavljenje zavičajem na sceni kazališta za djecu je vrlo osjetljivo i ima svoje zamke, na prvom mjestu od zaplitanja u pretjeranu romantiku, čak i patetiku. Ono je i vrlo zahtjevno, jer kad se autor prihvati zavičaja kao inspiracije i/ili konteksta, onda to mora učiniti krajnje pažljivo i posvećeno, vodeći računa o svakom njegovu i najsitnijem obilježju.

Možda najpoznatija predstava o zavičaju splitskog GKL-a je trilogija Jasena Boke *Povist o' Splita*. Ovaj lutkarsko-scenski spektakl je sustavan, a opet duhovit i umjetnički slobodan prikaz splitske povijesti. Ipak, on se ne bavi djetinjstvom, nego priča, pomalo zaboravljenim splitskim govorom, o važnim događajima iz povijesti našega grada, po čemu je blizak edukativnom kazalištu, a nastavnici i učitelji predstavu tretiraju i kao umjetnički obogaćen sat povijesti.

Ali kad se djetinjstvo i zavičajnost susretnu i majstorski spoje u kazališnoj predstavi za djecu, onda nesumnjivo dobivamo djelo koje, barem prema iskustvu GKL-a, postaje dugogodišnja repertoarna uzdanica i mamac za publiku.

Možda najpoetičniji scenski prikaz djetinjstva u zavičaju onaj je iz predstave *More iz ormara*, izgrađenoj na poeziji Jakše Fiamenga. Fiamengo je rođen u Komiži, na otoku Visu, a predstava kroz njegovo iskustvo govori upravo o odrastanju na dalmatinskom otoku, o djetinjstvu koje je spremljeno u ormar sjećanja i kao takvo vjerojatno više ne postoji.

Posljednjih je godina u Hrvatskoj, ali i u inozemstvu, posebno snažno odjeknula višestruko nagrađivana predstava *Did i repa*, autorski projekt Anice Tomić i Jelene Kovačić koje su na motivu poznate narodne pripovijetke za djecu izgradile potpuno novu priču i smjestile je u selo Dalmatinske zagore. Suvremenim kazališnim jezikom ispričana priča o djetinjstvu, sazrijevanju i inicijaciji u svijet odraslih, s autentičnim karakteristikama, jezikom i krajolikom gotovo mitskog zavičaja, prožeta odjekom ojkavice i ritmovima nijemog kola, primjer je zavičajne predstave u njezinoj najboljoj pojavnosti.

Did i repa i *More iz ormara* predstave su protkane nostalgijom za djetinjstvom i zavičajem iz sjećanja, dok je novija predstava splitskih lutkara *Moj prijatelj Mačkodlak* primjer priče o odrastanju u današnjem zavičaju, donekle neodređenom, ali lako prepoznatljivom po jeziku, nekakvom dalmatinskom govoru koji ljudi našeg područja danas koriste, kao i po elementima suvremene kulture. Olja Savičević Ivančević za ovaj je tekst, koji se u biti bavi osamljenošću, te prihvaćanjem različitosti i tretiranjem drugog i drugačijeg, nagrađena *Malim Marulićem* 2015. godine.

Mačkodlak je jedan od rijetkih nagrađenih tekstova koji se dotiču zavičaja ili barem donekle imaju zavičajni kontekst. Takva su još dva nagrađena teksta, *Feral šinjorine Bepine* i *Legenda o Vjetropirki*, oba od istog autora, Igora Knížeka.

Njegovanje baštine i ukazivanje na identitet GKL Split drži istaknutim elementima svoje misije, što potvrđuje upravo utemeljenje i godišnje održavanje *Natječaja za hrvatski dramski tekst*. Mišljenja sam kako o zavičajnosti na sceni treba promišljati, ali je nipošto ne bi trebalo forsirati jer, kako kazališna praksa pokazuje, najbolje predstave o zavičaju nastaju iz osobnog iskustva, inspiracije i potrebe pisaca i kazališnih autora.

Nesumnjivo, i današnja djetinjstva imaju obilježja svojih zavičaja i po tome se razlikuju, ali djeca o zavičaju ne razmišljaju, ona ga žive, a njegovu vrijednost osvještavaju u kasnijim godinama.

Ono što mogu sa sigurnošću zaključiti jest da sve scenske priče o djetinjstvu, neovisno o vremenu i zavičaju u koje je smješteno, uvijek magično privlače djecu. Bez obzira na to koliko se djetinjstvo na sceni razlikuje od njihova, djeca vide sličnosti i u stanju su osjetiti ga kao svoje.

No, sva današnja djetinjstva, ili gotovo sva, slična su po utjecaju tehnologije koja istiskuje pravu, organsku igru. Nekontrolirano korištenje suvremenih tehnoloških igračaka, odnosno izloženost svim mogućim „ekranima“, odvaja ih od igre koja uključuje cjelovit angažman djeteta i nužna je za njegov psihički, fizički, intelektualni i socijalni razvoj. Rekla bih da je današnje djetinjstvo u krizi prvenstveno zbog toga što su ekrani „pojeli“ igru.

Upravo to čini ulogu današnjeg kazališta za djecu drugačijom, još većom i odgovornijom. Promišljena i maštovita predstava, građena na vrijednom tekstu, predlošku ili ideji, mladog gledatelja može duboko dotaknuti i inspirirati. Scenska igra ima snagu koja pokreće emocije, otvara i razbuktava maštu, potiče kreativnost, pa i samu dječju igru. Kazalište je itekako svjesno današnje krize djetinjstva, odnosno nedostatka igre i, kao posljedice toga, intelektualno, emocionalno i fizički sve pasivnije djece, pa s pozornice nerijetko podsjeća, inspirira i poziva na igru. Dobar je primjer predstava Olje Lozice *Darmarzemška*, u kojoj dvoje djece, uslijed nestanka struje i gašenja svih ekrana, biva prisiljeno igrati se jedno s drugim, odnosno smisliti igru. Predstava je osvojila niz nagrada, a kritika ju je opisala kao *pohvalu igri i djetinjstvu*.

Zaključila bih da je kriza djetinjstva puno dominantniji problem od krize zavičajnosti. Zavičajnost u umjetnosti nikada se ne može izgubiti, jer je inspirira ljubav umjetnika prema zavičaju. No, ta je ljubav najčešće izrasla upravo iz ispunjenog, zaigranog i radosnog djetinjstva u zavičaju.

Zato je najvažnije ne izgubiti djetinjstvo, a zanemarivanje zavičaja tek je jedan od problema s kojim će se društvo suočiti ako zanemari krizu djetinjstva.

Zadatak kazališta je da joj se odupre i ostane prostor nesputane mašte i inspirativne (su)igre, odnosno čuvar djetinjstva.

Jelena Kovačić i Anica Tomić: *Did i repa*, GKL Split, 2012.

Marija Tudor rođena je u Splitu 1977. godine. Diplomirala je i magistrirala na Ekonomskom fakultetu u Splitu. Od studentskih dana vezana je uz kazalište, radeći kao asistentica u odjelima propagande, marketinga i odnosa s javnošću Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu. Radila je i kao nastavnica u Srednjoj grafičkoj školi u Splitu, a od 2003. do 2013. bila je stalno zaposlena u Gradskom kazalištu lutaka Split na radnom mjestu voditeljice marketinga. Urednica je dviju publikacija festivala *Mali Marulić*, prvog i drugog *Zbornika nagrađenih dramskih tekstova Natječaja „Mali Marulić“*. Pridonijela je realizaciji niza uspješnih projekata i dugoročnih suradnji Gradskog kazališta lutaka Split s različitim ustanovama, udrugama i tvrtkama. EUNIC Cluster Croatia i Ministarstvo kulture Republike Hrvatske dodijelili su joj stipendiju namijenjenu izuzetnim mladim menadžerima u kulturi za program studijskog boravka i razmjenu iskustava s kolegama iz odabrane kulturne institucije u EU-u, pa je 2012. godine mjesec dana boravila u Berlinu, u jednom od najpoznatijih njemačkih kazališta za djecu i mlade, GRIPS. Od lipnja 2014. obnaša dužnost ravnateljice Gradskog kazališta lutaka Split.